

27.43x32.68	1/7	1 עמוד	הארץ - גלריה	26/02/2016	52058533-1
אוניברסיטת חיפה - 8079					

הארץ
www.haaretz.co.il
יום שישי י"ז באדר א' תשע"ו
26 בפברואר 2016

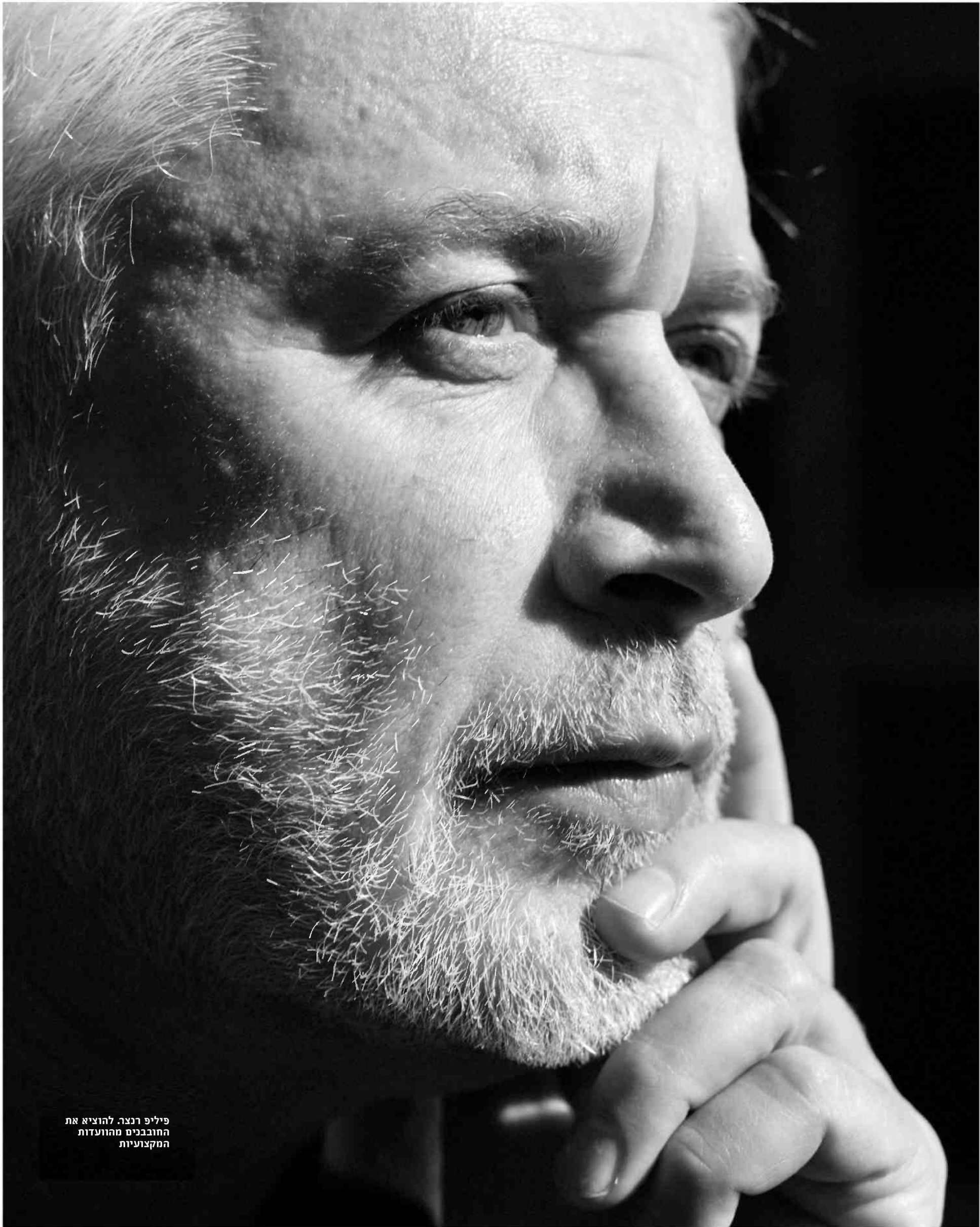
גלריה שישי

”
מה לעשות, נולדתי
ברומניה, לא במקום
אחר. והתחנכתי על
ברכי תרבות מערבית,
זה מה שאני יודע
”
וזה מה שאני מעדיף

פיליפ רנצר, מחשובי האמנים בישראל, רוצה
להישאר ההגמון ולא מוכן להתנצל על כך

שני ליטמן, עמ' 16

26.14x32.68	2/7	16	עמוד	הארץ - גלריה	26/02/2016	52058556-6
אוניברסיטת חיפה - 8079						

פיליפ רנצה. להוציא את החובבנים מהוועדות המקצועיות

19.52x26.03	3/7	17	עמוד	גלריה - הארץ	26/02/2016	52058563-4
אוניברסיטת חיפה - 8079						

16 **הו פיליפ**

פיליפ רנצה, מבכירי האמנים בארץ, היה שמח לסלק את החובבנים מהוועדות המקצועיות / שני ליטמן

השנאה לאביו שתרמה לעיצובו כאמן, כישלון הזוגיות מול כינון הבית בשנים האחרונות, חוויית הזרות שלו כבן מהגרים מול ההשתלבות בהגמוניה האמנותית השמאלנית, והתחושה ש"הבית נשרף". פיליפ רנצה, מחשובי האמנים בישראל, מעלה תערוכה חדשה ומסביר למה הוא ימשיך לשאת בגאון את דגל התרבות המערבית, על אפה וחמתה של מירי רגב שני ליטמן צילום: אלון שפרנסקי

מי שרף לי את הבית?

תוך ויטרינת זכוכית, בתערוכה "פור" טרט מלנכולי 1976-2016" בגלריה גר" רדון בתל אביב, ניצב בית קטן, שרוף למחצה, ובחזיתו סולם. פיליפ רנצה, שונו תע" רוכת היחיד החדשה שלו, מגדיר את העבודה כניסוי. מה היה קורה אילו. אפשר לבדוק עליו דברים, מספר רנצה, אבל במקביל להישאר בשליטה. אולי לממש פנטזיות, או להוציא חרדות מהמשכים. האסון הרי מסקרן ומושך, ובו בזמן מבהיל ומרתיע. והסולם, הוא מסביר, מראה עד כמה ניסיונות הכיבו לא הועילו, כי הבית ככל זאת נשרף, וגם מעלה את השאלה - האם מי שהיה בתוכו הצליח להינצל? ובכלל, "בית" הוא מושג טעון אצל רנצה, מוטיב שנוכח מאוד בגוף העבודה שלו. לפע" מים הוא מחובר לכיסא, לפעמים לאופניים, נבדק מכל כיוון. האוצר יגאל צלמונה אומר שרנצה יש אובססיה למוטיב הבית, אך לא בהקשריו החיוביים, של חום ויציבות, אלא כ"בית אל-ביתי". גם רנצה עצמו משתמש במלה "אובססיה" ומדבר על הקשר שבין הדימוי החוזר הזה בעבודתו ובין הביוגרפיה הפרטית שלו כבן למשפחת מהגרים שהגיע לישראל בילדותו. "הדימוי של הבית הוא גם מטפורה, גם מושג וגם מעטפת, כלומר המקום שאני מרגיש בו בטוח ומוגן, סוג של רחם. זו תחושה שוודאי לא ייחודית לי, אבל אצלי היא די אובססיבית", הוא אומר "ומצד שני, ישנו אצלי הדימוי של בתים על אופניים, על גלגלים, שמשקף את

האמביוולנטיות שלי ביחס לבית, להגירה ולמעבר ממקום למקום. אמביוולנטיות של חופש ותנועה מצד אחד, ורצון במקום מגוון ויציב מצד שני". מאז שנכנס לעולם האמנות הישראלי, בתחילת שנות השמונים, רנצה אכן לקח לו חופש תנועה ולא השתייך באופן מובהק לאף זרם. לא לאמני דלות החומר ולא לאמנים הקונספטואליים. הוא לא עסק בנושאים פוליטיים, וגם לא אימץ גישה פורמליסטית לאמנות. והנתיב העצמאי הזה שלו, אומר צלמונה, אכן חזר אל הבודיעם המשפחתי. אל אביו ואל מורה אירופה שממנה הגיע, זו שאדים עמומים של פור גרומים וקטסטרופות עוד עולים ממנה. עבודותיו - המשלבות ציור, איור ופיסול, שימוש ברדי-מייד ומגננטים של תנועה וצילילים - נראות בחלקן כמו צעצועים מפ" חידים. יש בהן תפיצים מוזהים, כמו נעליים, כובות פרווה, כיסאות ואופניים, דימויים של בתים כמוכ, של פנים אנושיות ורמזים לכלי זין, וגם עיסוק בצורות ובקומפוזיציות מופשטות. רבות מיצירותיו עוסקות בתלי" שות ובורות. אבל כמו שמציינים אוהדיו, העיסוק באדים הממאירים האלה נעשה אצלו תמיד באירוניה והומור - "סטנדאפ באשוויץ", במלותיו של צלמונה. גם בפגישה פנים אל פנים רנצה האדם משדר קלילות, לא לוקח את עצמו יותר מדי רצינות. בחיים האמיתיים רנצה, בן 60, גם לא

"שורף" בתים, להפך. לפני כמה חודשים הוא עבר עם בת זוגו זה 13 שנים, האמנית אנג'לה קליין, ועם בנם בן השלוש וחצי לבית חדש במושב בן שמן. בשיחה איתו בסטודיו שלו בדרום תל אביב זה הנושא הראשון שעולה לדיון, וללא כל היסוס. "בעבר לא הצלחתי ביחסים הזוגיים שקיימת, אבל יש לי ילדים נחמדים ומוצלחים שאני אוהב מאוד (בת ובן משתי מערכות נישואים קודמות, ש"ל) ונד" מה לי שלמדתי מהטעויות. אני חי עם אנג'לה ואוהב אותה כבר הרכה שנים. בשנים הראשונות היו לנו קשיים אוכייטיביים שנבעו מצד רכים נפשיים שונים. הייתי אחרי גירושים ופ" חדתי להיכנס למערכת יחסים מחייבת. במשך הזמן האהבה ניצחה והבנתי שהצורך שלי הוא לממש את האהבה שלי לאנג'לה ו'לשלם' את 'מחירה'. היום אני לא יכול לתאר את חיי בל' עדיהם", הוא אומר בגילוי לב. "המעבר למושב אמנם לווח בחדרות, כמו שההורות המאוחרת לוותה בחששות. אבל אחרי לילה אחד במו" שב הרגשתי שזה קורה בול בזמן. סוף סוף אני מתחיל לחיות בצורה קוהרנטית לגילי, כמו טרום גמלאי. מצד שני, העובדה שיש לי ילד בן שלוש וחצי מזכירה לי שאני גם 'אמן בוהמייז', הוא צוחק, "אני בחברה טובה עם צביקה פיק וקלינט איסטוד". ובחיים האמיתיים רנצה לא לבד בעוד מו" בן: עם השנים הוא נע פנימה והתמקם במרכז

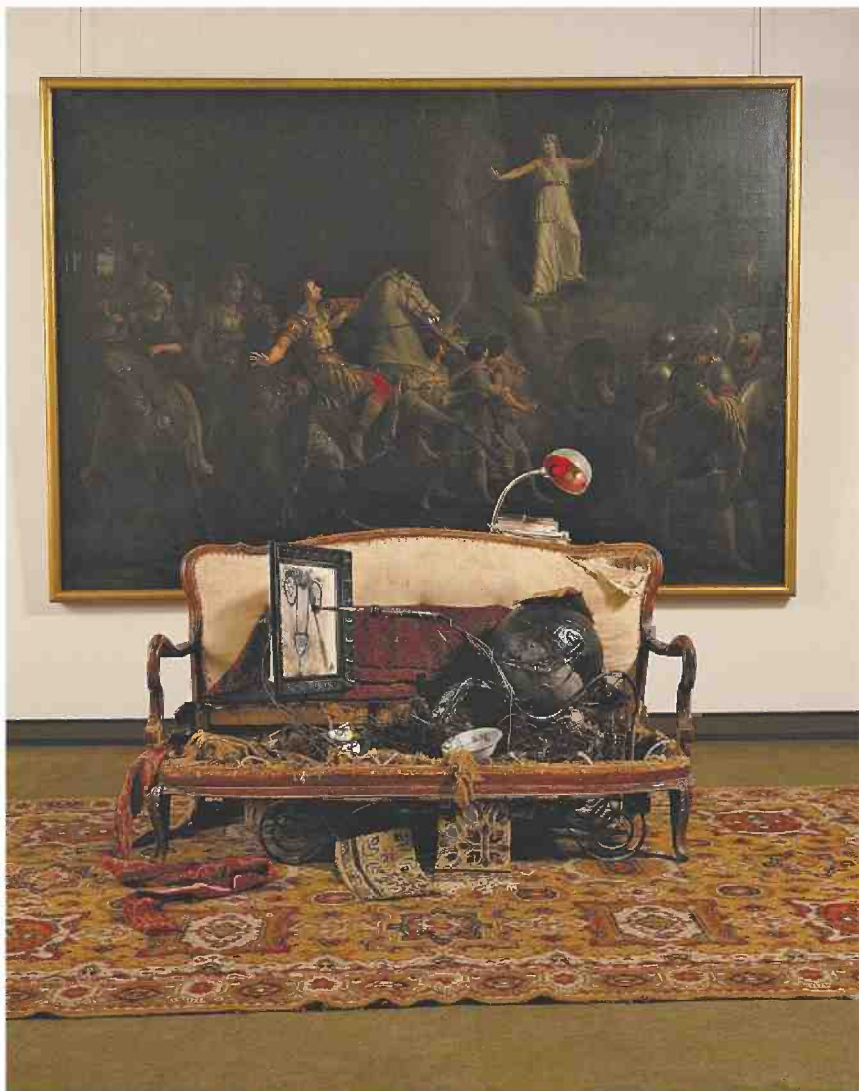
26.21x29.13	4/7	18 עמוד	הארץ - גלריה	26/02/2016	52058587-0
אוניברסיטת חיפה - 8079					

"בית שרוף", 2015. האם מי שהיה בתוכו ניצל? צילומים: אביתר הרשטיק

עבודות של פיליפ רנצר מתוך התערוכה: "הבית", 2016. מושג טעון

"צ'צ'רנלה", 1991. הספה הישנה נהפכה לעבודה בדוקומנטה צילום: Dirk Pauwels, Gent

לו את הבית? כשרנצה, שהשתתף באירועים של שוברים שתיקה, נשאל על כך, הוא עונה אמנם שפרסום "הרשימה השחורה" של "השתולים בת" רבות" לא מפחיד אותו, אבל אומר שהוא "מפחד מאלמות ומפרימיטיביות, מפחד מחוסר סובלנות ומדברים שיוצאים משליטה". אתה יכול לראות מה בהתנהלות של עולם האמנות ההגמוני הביא לכך שמירי רגב ותומכיה שונאים אותו כל כך? למה מוציאים כל כך הרבה זעם על התרבות? "ברור שזו ריאקציה. זה נובע משנאת האלי" טות. אבל זה גם מבטא חוסר אמון והבנה במה שא" נחנו עוסקים בו ונובע מחשדנות ומפחד מהלא מובן. האם זה מוצדק? ברור שלא. לצערי תחומי האמנות אינם מדידים ואובייקטיביים. העיסוק בת" רבות ואמנות הוא לא עיסוק בשביעות רצון. לעור לם נהיה ביקורתיים והפחד לא יהיה אצלנו פרמ" טר המשפט הדבילי הפופוליסטי, "על טעם ועל ריח אין מה להתווכח, לא יכול להיות חלק מהאג'נדה של מחנך או של יוצר, להפך הוויכוח ונקיטת הע" מדה האחרת והשונה הכרחיים בין בני תרבות". אתה לא עושה חשבון נפש במובן הזה? כמישהו שבא מחבורה מסוימת ואולי לא רואה את כל הגוונים והאפשרויות? "אני מאמין שכשאני מתבקש לשבת בוועדה

המשך מהעמוד הקודם

עולם האמנות הישראלי. למעשה, אף על פי שה" תחיל כאאוטסיידה, הוא הכי קרוב למה שאפשר לכתוב "ההגמוניה". אם היתה אי נוחות בשנותיו הראשונות בישראל, לא נותר לה זכר. יש הטור ענים נגדו שהוא אפילו מרגיש כבר קצת יותר מדי בבית, ויצאו לו מוניטין של אדם שלא כדאי לריב איתו. ורנצר אכן בן בית בממסד האמנותי. הוא אמן שהציג תערוכות יחיד במוזיאונים הגדולים, ייצג את ישראל בכיאנלה בוונציה והשתתף בדוקומ" נטה, וכה בפרסים, בהם פרס שר החינוך לצירי ופיסול, וכן ליצירה, ופרס שרת התרבות. בד בבד הוא איש ציבור שיושב בוועדות, כיהן בגופים של משרד התרבות וכיום הוא מכהן כיו"ר המ" דור לאמנות בסל התרבות של משרד החינוך. הוא גם ראש החוג לאמנות באוניברסיטת חיפה, שבה הוא מלמד מאז 1989, ובעבר לימד במדר" שה לאמנות במכללת בית ברל. בהשאלה אפשר לתהות, אם כך, אם הבית שני שרף הוא לא רק ביטוי לתחושת הזרות של רנ" צר מפעם, אלא גם לכוון עכשוויות מאוה. תחושת זרות הנובעת מהמתקפה על ההגמוניה האמנותית השמאלנית שרנצר משתייך אליה, אותו חוג אמ" נים מבוסס, שבע פרסים, תפקידים וכיבודים. מי הוא זה שמסתובב היום עם גפרור ורוצה לשרוף

המשך בעמוד הבא

23.73x27.38	5/7	20	עמוד	הארץ - גלריה	26/02/2016	52058596-0
אוניברסיטת חיפה - 8079						

המשך מהעמוד הקודם

קפיצים בעוויות אנושיות מאוד. הצטרפות כל היחידות למערכת פועלת אחת מזכירה את המנגנון האנושי, ודווקא את הרוח ולא את הגוף. רנצר הממציא נפגש עם בעל ההומור הפריק, והתוצאה היא תענוג לחושים ולראש".

ורנצר רצה להרחיב את החיבוק החדש הזה. הוא מיהר לברר מה זה בכלל דוקומנטה, ומי זה יאן הוט, שני שמות שהיו זרים לו. "חשב" תי איזו עבודה תביא אותי לדוקומנטה. היתה לי ספה מרופטת בסטודיו, והרגשתי שזה היום שלה. תוך יום וחצי עשיתי את העבודה - חיברתי לספרים, מנורת קריאה, חלקי שטיח, קערה, צינור, רישום ממוסגר וטייפ שהשמיע טרנטלה איטלקית בשם 'צ'צ'רלה'. כשסיימתי התקשרתי לסרג'ו אדלשטיין, שהיה הגלריסט שלי, ביקשתי ממנו לבוא לראות את העבודה שניסע לדוקומנטה. הוא בא ואמר שזה נחמד והובלנו את העבודה לגלריה שלו. לקראת הביקור של יאן הוט הוא החליט שהגלריה חייבת להיות נקייה ויפה ולכן הציב את עבודתי במחסן, שלא תפריע. נע' לבתי מאור. למחרת הגיע הוט, הסתובב בתערוכה אמני הגלריה, וכשעמד לצאת סרג'ו הסב את תשומת לבו לעבודה שבמחסן והפעיל אותה. הוט מיד הזמין אותה לדוקומנטה וגם קנה אותה למוזיאון שניהל בגנט שבבלגיה. הייתי מאושר."

אמרה כלום המון זמן, וגמרה לי את הסיגריות. בסוף היא שאלה: אתה לא עוסק בבעיות פורמליסטיות של אמנות, נכון? שאלתי למה היא מתכוונת, והיא המשיכה, מה מעניין אותך? אמרת, לספר סיפורים. היא הסתכלה עלי בחצי בוזיחצי פליאה ושאלה, מה זאת אומרת? אמרת, אני רוצה להיות יוסל בירשטיין של האמנות הישראלית. ואז היא אמרה שאין לה כל כך איפה לשים אותי בתערוכה שהיא אוצרת. לקחתי אותה בסור סיטא האדומה שלי לביתן הלנה רובינשטיין וכך נפרדנו. הייתי נורא מאוכזב כי הרגשתי שאני ממש יכול להציג במוזיאון. היתה לי דעה טובה על עצמי" (ברייטברג סמל בחרה שלא להגיב).

מי שבכל זאת מצא לו מקום - בפעם הראשונה אך לא האחרונה - היה האוצר לאמנות ישראלית במוזיאון ישראל בירושלים אן, יגאל צלמונה, שבחר כמה מעבודותיו לתערוכה "80 שנות פיסול" במוזיאון בשנת 1984. צלמונה אומר שזיהה ברנצר טמפרמנט ייחודי. "קראתי לו זה ניהול מרגש. האישיות של פיליפ - אריסטוקרט מוורונה שבפנים הוא גם קלושר - מצאה חן בעיני. זו גם היתה באופן ברור אמנות של פליט, של מהגר: גם החיפוש הזה בבודיעם אחרי חפצים שיש בהם זיכרון ועשייה, וגם כל הנושאים שקשורים להגירה ולמעבר ממקום למקום, העיסוק במשפחה הצרה, משפחת מהגרים מצומצמת. יש בזה הומור יהודי. התמודדות עם תחושה ברורה של קטסטרופה וניסיון להתמודד עם מקומות בצורה מעניינת. אני חושב שבכל יום יצירה גדולה יש גם עיסוק בתחושה, במוות, ואצלן, למרות ההומור, יש עיסוק במוות, בחר"ד ממוות. הנקודה שנראתה לי מעניינת תמיד היא ההסתכלות על העולם מנקודת מבט של ילד, ההתייחסות, הפליאה שבמבט. יש שם שייחוב שהוא מפחיד ואימתני, ומצד שני מאוד קור מן, כמו רכבת שדים. מצא חן בעיני שהעבודות שלו פשוטות ועם זאת מורכבות מבחינה רגשית."

כשרנצר הציג ב-1991 תערוכת יחיד בסד"נאות האמנים בתל אביב, תחת הכותרת "האקדח, הסכין, הנר והמחברת", צלמונה הגיע לתערוכה בלוויית תורם של מוזיאון ישראל ושיכנע אותו לרכוש שתי עבודות למוזיאון. בדרך החוצה הוא גם סיפר לרנצר ששבוועים אחר כך יגיע לארץ אוצר הדוקומנטה ה-9 בקאסל שבגרמניה, יאן הוט, כדי לפגוש אמנים ישראלים. ועם זאת, הוא לא הפיח בו תקוות.

"הוא אמר שיביא אותנו אלי לסטודיו, אבל שהוא לא חושב שאני הטעם שלו, או שלא אני נה על זה", מספר רנצר. "אבל אני הרגשתי שזה הזמן שלי. זו לא היתה הרגשה יהירה או מתנשאת. שוט, עד אז הייתי בתנועה מעגלית, הציגתי אבל לא באמת קרה משהו מהותי לי ולעבודתי ולקריירה שלי. ופתאום, בערב הפתיחה של התערוכה, הבנתי שקרה משהו לעבודה שלי, כי הגיעו אנשים שלא הכרתי. הבנתי שיש אלמנט ציבורי במה שאני עושה. משהו בבשלות ובתחושת החופש של העבודות כנראה התחבר ונגע ללכם של אנשים. התגובות היו חמות והרגשתי שהן אותנטיות, ופתאום גם מכרתי עבודות, מה שהיה בשבילי בלתי נתפס, כי לא חשבתי שאפשר גם ליהנות וגם לעשות מזה כסף."

רנצר מתכוון מן הסתם גם לביקורות שקיבל אן, כמו זו שכתבה למשל ציונה שמשי ב"הארץ". "בתקופה שבה אנחנו מואכלים באסתטיקה האחרת, המלוקקת והבדיינית, באה קבוצת היצירות של פיליפ רנצר וממוטטת את כל התזות (...)", כתבה שמשי, "העולם של רנצר הוא אוסף

יאן הוט. הדמנות בינלאומית ראשונה

רפי לביא. מייצג נאמנה את השכונה צילום: טלי שני

שרה ברייטברג סמל. מה מעניין אותך? צילום: אורי גרשוני

רנצר: "אחרי שאבי מת קיעקעתי על הזרוע ציור שלו. כשאמא שלי ראתה את זה היא אמרה בדמעות בעיניים, 'אתה אהבת אותו והוא לא הבין אותך'. אז אמרתי לה, 'זה נכון, אבל אני גם שנאתי אותו'"

הדוקומנטה שאצר הוט, אומר רנצר, העבירה דף בהיסטוריה של האמנות. "מה שהיה אחריה זה לא כל כך מה שהיה לפניו", הוא אומר. "לראשונה היו שם עבודות שמתייחסות לשוליים, אפי" לו לפריפריה, לסיפוריות ולסימבוליזם, תופעות שהיו הן לגיטימיות לחלוטין אבל באותן שנים רק הופיעו הניצנים שלהן. העיסוק שלי התחבר להלך הרוח הזה וקיבל תוקף. זו היתה הצטל"בות משמחת, כי פתאום אתה מרגיש שאתה לא לבד עם מה שאתה עושה. אני זוכר שבאותה דר"קומנטה ראיתי לראשונה את העבודה של לואיז ברויאור והרגשתי כאילו אני פוגש את הסבתא האמנותית שלי. זה היה מאוד מרגש. ראיתי גם עבודות של מריו מרץ ששימחו אותי ודיברו אלי. היתה לי תחושה משפחתית."

הספה המזמרת של רנצר הוצגה בדוקומנטה נטה בקאסל ב-1992, ובמקביל נפתחה לאמן תערוכת יחיד ראשונה במוזיאון ישראל, שגם אותה אצר צלמונה. תחת הכותרת "לפעמים יש לי תשוקה לאשתי" רנצר בנה צריף במוזיאון ומילא אותו בחפצים שיצר או מצא, וששילבו צליל ותנועה. "סיגלית לנדאו, שהיתה או סטור דנטית, אמרה לי מאוחר יותר שהצריף הזה היה יצירת האמנות שהשפיעה עליה הכי חזק. כנראה שלא במקרה נבחרה אז לדוקומנטה העבודה שעשיתי במקביל. בשנים ההן היה משהו

אני אמור לנקוט עמדה מקצועית", הוא לא כל כך מתחבר לשאלה ומעדיף לענות עליה מכיוון אחר. "השאלות האתיות צפות לא פעם משום שקהילת האמנות קטנה ומדורג הטבע ברוב המ"קרים ההיכרות שלך עם אמנים היא אישית. אני עושה מאמצים לנקוט עמדה למרות היכרותיות המקצועית לגופו של עניין ומתוך הידע וההעד"פות המקצועיות שלי, ולא לגופו של אדם. מעולם לא חשבתי אם זה גבר או אשה, מזרחי או אש"כנוז, גבוה או נמוך. אולי זה בתת מודע שלי. אני אדם תרבותי והתחנכתי על תרבות המערב ולא על תרבות המזרח, ובוה אני מבין."

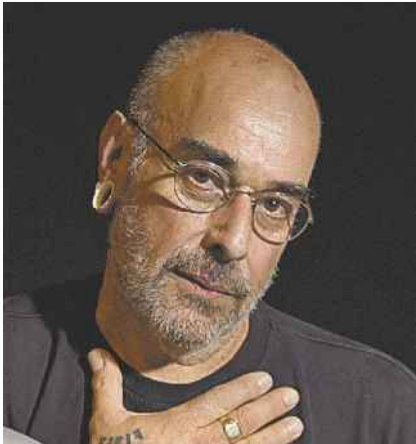
לתמן זה גם כישרון

רנצר נולד ב-1956 ברומניה, בעיר פלוישט שמצפון לכריה בוקרשט. כשהיה בן שלוש היגר רה משפחתו לישראל, מטעמים ציוניים. אביו מאיר, שהיה ארכיטקט, מצא מיד עבודה במע"צ ונשאר שם עד הפנסיה. אמו היתה עקרת בית ואחותו הגדולה עובדת כיום בתעשייה האווירית. "אבא היה ציוני, חבר בשומר הצעיר. עלינו לא"רץ ממקום אידיאולוגי, לא רק בגלל מצוקה של מהגרים. וכאן היה עליו עומס כלכלי גדול מאוד, הוא היה איש קשה יום. כשעלינו לארץ הוא היה מפרנס יחיד, בן ארבעים ומשהו, עם אשה ושני ילדים ששלושה סבים וסבתות. הוא פירנס את כולם. הוא היה אדם מוכשר מאוד, צייר מדהים, עם המון טעם, ועם שתי ידיים שמאליות. הוא היה כל כך מוכשר, אינטליגנטי - וביקורתי וציני: והוא היה המאושר באדם כשמצא אחרי יומיים עבודה במשרד ממשלתי."

לא פעם העיד שהעובדה שהוא אמן קשורה לניסיון לרצות את אביו. "אבא שלי נוכח בר"בות מעבודותי. יש לי לא מעט עניינים לא פתורים איתן. היו לנו ריבים אידיאולוגיים וגם לא אידיאולוגיים. ריבים על אמנות. העבודות שלי מתכתבות עם אבא שלי ועם הכישורים שלו ועם החינוך שהוא נתן לי ועם החשבון שבאתי עם החינוך הזה. אחרי שהוא מת קיעקעתי על ה"רוע ציור שלו, שהיה המודל שלי לאמנות. ציור מופשט. לדעתי הוא צייר אותו ממקום אירוני, כי רצה להביע את חוסר האמון שלו באמנות מוד"רנית. כשאמא שלי ראתה את זה היא אמרה עם דמעות בעיניים, 'אתה אהבת אותו והוא לא הבין אותך'. אז אמרתי לה, 'זה נכון, אבל לא לגמרי. כי אני גם שנאתי אותו'."

וזה נכון? הוא לא הבין אותך?
 "לא. אבל הוא העריך את אורח החיים שלי, את זה שהצלחתי לבחור במה שאני עושה. אף פעם לא היה לי חיכוך איתו סביב הבחירה שלי באמנות, אלא סביב סוג האמנות שאני עושה. הוא חשב שהאמנות נגמרה עם האימפרסיוניסטים, וכל מה שבא אחר כך זה קשקוש. הוא כעס עלי שבתערוכה הראשונה שלי בניתי מיין מכונה כזאת עם צבעים וצלילים, והוא חשב שאני הולך לח"בל בקריירה שלי עם הדבר הזה, בזמן שאני יודע יפה כל כך להעתיק את הטבע, ולצייר יפה, ולי"עשות פסלים יפים. פיגורטיביים. היה לו חוסר אמון במה שאני עושה. פעם, כדי להקניט אותן, וגם מתוך כאב, אמרתי לו, 'אתה אדם כל כך מר"כשר, אתה לא חושב שביובז את החיים שלך במע"צ?' אז הוא הסתכל עלי ואמר, 'לא. אני לא חושב שביובזתי את החיים. כי אם לא הייתי מבזבז את החיים שם, אתה לא היית יכול לדבר ככה'."

25.73x27.32	6/7	22	עמוד	הארץ - גלריה	26/02/2016	52058621-9
אוניברסיטת חיפה - 8079						

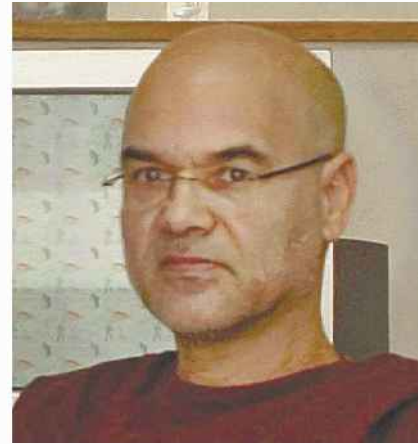
אורי קצנשטיין, חיבור נכון בין כולם
צילום: מוטי מילרוד

יונאן זלמונה, סטנד-אפ באושוויץ

סילית לנדאו, הזדמנות לעשות משהו קיצוני
צילום: מוטי מילרוד

בוזא ארד, האומץ להיות קצת אחר
צילום: טלי שני

"אני רואה את המבט הזה, ואני לא רוצה לה" תחשב בו. הוא לא מעניין אותי. אין לי שום עניין לרצות אף אחד או להתחשב ברגשותיהם התרבו-תיים של אנשים כאלה ואחרים. הציור של רפי לביא מקומם עד היום כל מיני אנשים. אבל רפי נבחר לא משום שהוא מתריס. הוא פשוט אמן מצוי, תופעה מקומית ייחודית ומייצגת, לטוב ולרע, שראויה לחשיפה בינלאומית."

מאז הוויכוח העקרוני לא נגמר אלא רק הת-עצם. לפני הביאנלה של 2015 התקבלה במדור לאמנות פלסטית ההחלטה להוציא קול קורא לאמנים - להגיש את מועמדותם לביתן היש-ראלי - במקום שהוועדה שממנה המדור תפנה אליהם. גם כאן רנצר - שאמנם כבר אינו חבר המדור, אבל הוזמן לשבת בוועדה שבררה בין ההצעות השונות - לא מזדהה עם הטענה שה-תהליך צריך להיות פלורליסטי ופתוח יותר. "זה כאילו מהלך דמוקרטי וקשה להתווכח עם מה-לכים דמוקרטיים. אבל אין מקום בעולם שעו-שה את השטות הזאת", הוא מתרגז, "מה, אנחנו לא יודעים אילו אמנים פעילים ואילו לא? שי-מנו ועדה, והיא תבקש הצעות מאנשים שלדע-תה הם ראויים."

בכלל, כשהשיחה עושה תפנית לפעילות הצי-בורית שלו, רנצר מאבד קצת ממצב הרוח המ-שועשע שהוא שרוי בו במשך רובה. כמי שמק-דיש לא מעט לפעילות ציבורית, יש לו ביקורת רבה על השינויים שמנסה שר החינוך בנט לחו-לל בסל התרבות, וגם על ניסיונות ההתערבות של השרה מירי רגב בחלוקת התקציבים למוס-דות התרבות. ובייחוד מכעים אותו הניסיון לה-זיז צדה את אנשי המקצוע בוועדות שמייצגות לכאורה את "העם". בוועדת סל תרבות שהוא יושב בראשה במשרד החינוך, למשל.

הוועדה הזאת אמורה לבחור אמנים שייכללו בסל התרבות, כלומר ייפגשו עם כיתות בתי ספר וידברו על יצירתם. "כרגע מנסים להפוך את הפו-רמט הזה למשהו אחר. שלא תהיה ועדה של מו-מחים אלא שראשי מחלקות חינוך ביישובים ומ-נהלי מוסדות יחליטו מה הם רוצים שיהיה בסל. מי שאחראי על החינוך בעיריית נס ציונה או חדרה, למשל, הוא שיבחר את האמנים שיגיעו."

איך הוא אמור להכיר את כל האמנים?
"זאת בדיוק הבעיה. אני לא רוצה להתנשא, אבל אני חושב שצריך לתת למומחים, כמו בכל תחום, להצביע על מה טוב ומה רע. אבל הם חו-שבים שאתם מומחים לא שייכים לחצר שלהם בור הרחב?"

הציבורית לאמנות שבמשרד התרבות. ככה הוא גם היה שותף לבחירת האוצר של הביתן היש-ראלי בביאנלה. המדור בחר במאיר אהרונסון, מנהל מוזיאון רמת גן, לאוצר. אהרונסון, בתו-ר, בחר ברנצר ובצלם שמחה שירמן, גם הוא חבר המדור, להציג בביתן הישראלי - והמה-לך הסיבובי ספג ביקורת, לרבות מראש המדור אן, פרופ' רן שחורי.

"בדומה לכמעט כל הבחירות שנעשו לביאנלה, גם הבחירה בי לוותה בחשדנות. הר-כילות המרושעת שליוותה אותי באותם ימים פנ-עה בי וביושרי המקצועי. בחיים לא הייתי רוצה להתקדם על בסיס של קומבינה כזו או אחרת", אומר רנצר, שגם היום לא שש לדבר על האירוע ההוא. "היה מיני סקנדל ושקלתי להסיר את מו-עמדתי כי הרגשתי מאוד לא נוח. ומצד שני חש-בתי שזו הזדמנות של פעם בחיים, והרי הבחי-רה בי לא היתה בחזקת התול בשק. זו לא היתה בחירה תמוהה. האמת נתנה לי כוח להתמודד עם הביקורת."

אולי משום כך, כשהוא עצמו עמד בראש המ-דור כמה שנים אחר כך, הכניס רנצר שינוי בתה-ליך, ולפיו האמנים שיציגו בביתן של ישראל הם שייבחרו על ידי ועדה שימנה המדור, והם שי-בחרו אחר כך את האוצרים. "קודם כל הבחי-רה צריכה להיות באמנות. האמנים צריכים לב-חור באוצרים כי לא מעט אוצרים התעללו בא-מנים", הוא אומר.

באותן שנים, כשעמד בראש הוועדה שבחרה באמן שיציג בביאנלה של 2009, הוביל רנצר את הבחירה ברפי לביא, שנתיים לאחר מותו של זה. גם הבחירה הזאת עוררה לא מעט ביקורת, אבל רנצר עומד מאחוריה גם היום. "אני מודה ומת-ודה שזו היתה יומה שלי ושדחפתי לזה בכל כו-ח. כי אני מאמין שאם יש ייצוג הולם ונכון ואמי-תי וקוהרנטי לשכונה הזאת שקוראים לה ארץ ישראל, רפי לביא עומד בראש הרשימה הזאת. ואני מרגיש שנעשה סוג של צדק היסטורי. היו שאמרו, למה אתם בוחרים איש מת? ואני אמר-תי, הבעיה היא לא שהאיש מת, אלא שאתם חו-שבים שהאמנות שלו מתה. ואני לא חושב ככה. וזו היתה בחירה נכונה מאוד. אתה צריך להיות נאמן לעצמך ולתרבות שלך ולעמדות שלך בלי לעשות כל מיני חישובים אסטרטגיים."

ברמה הכי סטריאוטיפית, רפי לביא מייצג דברים שהקהל הישראלי רחב לא מצליח להבין. אתה רואה איך בחירות מהסוג הזה תורמות לתחושה שאנשי האמנות מתנשאים על הצי-בור הרחב?

ואכן בעשור בעשור שחלף בין שתי תערוכות היחיד, זו שבירושלים וזו שבתל אביב, רנצר לא נשאר כאן לבד כמעט לרגע. הוא הספיק להציג תערוכות יחיד בגרמניה, איטליה והולנד, והש-תתף בתערוכות קבוצתיות רבות, בארץ ובעולם. בו בומן רנצר האמן הפך גם לאיש ציבור הוא היה חבר המדור לאמנות פלסטית של המוע-צה הציבורית לאמנות במשרד התרבות (1995-2000) ואחר כך ראשו (2005-2009), חבר בווע-דה להקמת פסלי חוף בתל אביב (1999-2003), ומאוחר יותר יו"ר הוועדה לבחירת הנציג היש-ראלי לביאנלה של שנת 2009 בוונציה. "יש לו יצר שמירה על האמן ועל האמנות, ועל הגישה הנכונה שצריכה להיות בין מוסד לאמן, לתלמיד, לוועדה, לתצוגה ולפרונטציה. ואנשים מזהים את היכולת הזו שלו", אומר האמן אורי קצנשטיין, שמלמד גם הוא בחוג לאמנות באוניברסיטת חי-פה ועובד בסטודיו הצמוד לזה של רנצר. "הווע-דות שהוא יושב בהן הן לא כאלה שאתה מב-קש להיות בהן, אלא ועדות שמבקשות שאתה תבוא לשבת בהן."

רנצר: "אני אומר, אם רגב לא רוצה אותנו - לא צריך. שכל עולם התרבות ייצא לשביתה לשנה. לא יהיו קונצרטים בארץ, לא תערוכות ולא תיאטרון. אז נראה מה היא תביא"

אחרים תהו על הצורך האינטנסיבי שלו לה-קדיש כל כך הרבה זמן למעורבות בוועדות מש-פיעות. "כאמן אתה לפעמים במרכז ולפעמים לא במרכז, יש פה נדנדה. אבל הוועדות והמשרות הן מקומות שמשמרים תחושת השפעה, לפחות לטווח קצר. גם לטווח חוטים ולתמרון זה סוג של כישרון", אומרת אמנית שביקשה שלא להזדהות. לפעמים הכפילות הזאת לא פעלה לטובתו, ולא רק משום שתפסה חלק ניכר מזמנו - שלישי, כדבריו, ב-15 השנים האחרונות. הדוגמה הבר-טלת ביותר היא הבחירה בו להציג בביתן היש-ראלי בביאנלה בוונציה ב-1999, רגע שבמקום ליהנות ממנו כאחת מפסגות הקריירה שלו, לווה בתחושות חמצצות. רנצר כבר היה אז זה ארבע שנים חבר המדור לאמנות פלסטית של המועצה

המשך מהעמוד הקודם

טרי ביושן שהעבודות שלי הקרינו".
לנדאו מאשרת שהצריף אכן היה רגע מש-מעתי בשבילה מבחינה אמנותית. "הצריף היה מדהים. זה היה אמנות, זה איפשר חירות, טירוף מוחלט. אני לא יודעת אם היו לו עוד הרבה הו-דמנויות לעשות משהו קיצוני וחובק כל כך. זה חיבק אותך מכל כיוון, כל הזמן קרה שם משהו, בין דברים מגעילים להומור, בין אינטראקטיבי ללא אינטראקטיבי, אבסורדי למקאברי. עשור אחר כך ראיתי עבודות שלו בהלנה רובינשטיין, זה היה כבר זמן אחר והאמנות היתה שונה. אבל גם שם היו דברים יפים."

גם האמן בועז ארד אומר שרנצר היה לו מקור השפעה בתחילת הדרך. "אם אני מוציא את ההק-שרים הפוליטיים וההיסטוריים, הוא נתן לי את החירות הזאת, לעשות חשבון רק לעצמך. היתה לו עלי השפעה גדולה מאוד, כי הוא היה אמן שנ-תן לעצמו חופש גדול להפעיל אינטואיציות, ונתן בנדיבות גדולה משהו אנושי", הוא אומר. "בתקו-רה שאמנות היתה מושגית, הוא העז להיות קצת אחר, לא פחד מסנטימנטליות. היום אולי קשה להבין זאת כי העולם יותר פתוח."

מנגד, יש המוצאים שהעבודות של רנצר סו-בלות מחוסר החלטיות ומחויבות אמיתית לאמי-רה מסוימת, או למצב נפשי. "אצל רנצר התקיים שילוב של משהו מאוד סובייקטיבי ועם זאת לא חדש ולא מחדש. זה קצת פרדוקסלי", אומר אמן מוביל המבקש ששמו לא יזוכה. "כשאתה נפגש עם משהו שמדליק אותך ומסקרן אותך, אתה נפ-גש עם איזו הצעה חדשה, קצת כמו חייו, שא-תה לא יודע להגדיר אותו או לסווג אותו. ופה אתה נפגש עם משהו שאתה לא עוסק בו אחר כך. לא משאיר חותם. הוא לא מטריד אותך. זה גם לא היה בדיוק סנטימנטלי כי את הסנטימנ-טלי תמיד שבר הומור, אז תמיד אפשר היה לה-גיד שבעצם הכל היה בצחוק, את הכל היה אפשר לסייג. הוא לא באמת עמד עם הקרביים בחוץ".
בשנת 2002 בכלל אופן, כשהציג תערוכת יחיד גדולה בביתן הלנה רובינשטיין של מוזיאון תל אביב, תחת הכותרת "לא לא לא, אל תשאירו אותי כאן לבד", כבר השלים רנצר את המה-לך שלו אל מרכז עולם האמנות הישראלי. מב-קרת האמנות של "הארץ" אן, סמדר שפי, כת-בה כי "התערוכה הגדולה, העמוסה והמרתקת... היא ניצחון של רנצר. הוא העמיד תערוכת יחיד שמקמת אותו באופן ברור ביותר בשורה הרא-שונה של האמנים הישראליים."

26.2x30.18	7/7	עמוד 24	הארץ - גלריה	26/02/2016	52058635-4
אוניברסיטת חיפה - 8079					

המשך מהעמוד הקודם

אלא מייצגים אנגדות פוליטיות אחרות, והם רוצים למנוע מהם את זה. זה מהלך פוליטי, לא מהלך מקצועי.

"הסיפור של המסלולים בסל תרבות דומה מאוד למגמות שקיימות היום כמעט בכל דיסציפלינה בעולם התרבות והאמנות. כולם מומחים לזה, כולם יודעים מה טוב ומה רע. בראש המועצה לתרבות ואמנות ישב עד לאחרונה רופא שהתחיל בלב שלו זה תיאטרון (חיים פרלוק, שהוחלף על ידי העסקן הפוליטי יגאל עמדי, ש"ל), ובמדורים יושבים אנשים שאולי הם חובבי תרבות ואמנות, אבל זה לא המקצוע שלהם. זה כמו לשים בוועד דת סל התרופות היפוכונדרים במקום רופאים. וכל זמן שלא יוציאו תקנה שאנשים שיושבים בוועדות מקצועיות הם אנשים מקצועיים שמר" כו חייהם הוא התחום הזה, אלא יכניסו כל מיני חובבנים, או ככה זה יראה".

ואתה לא רואה מקומות שבהם עשית גם אתה טעויות כשהיית במשרד התרבות?

"אני בטוח שפיססנו תופעות שלאורך זמן התגלו כראויות לעידוד או להתייחסות. למשל נוצרו כל מיני קולקטיבים, אמנים שלקחו מקום וניסו להריץ אותם, אבל פחות ידעו איך להתנהל ולכן לא שרדו. היינו צריכים לקחת יוזמה, לה" בהיר להם שעליהם לפתוח עמותה ולקיים פעי" לות, לכוון אותם".

שרת התרבות חושבת שהכספים לא חול" קו בצורה צודקת.

"אז שבמקום לזרוק סיסמאות, שתציע תי" קון. אני מוכן לקבל את הביקורת הזאת. שכבוד השרה תרכיב ועדה מנציגי ציבור, שניים מהפ" ריפריה ושניים מהעיר, שני אמנים ושני אוצרים. אבל שהתנאים והקריטריונים יהיו מתקנים, לא סיסמאות ריקות. היום רגב מנסה לקבוע קרי" טריונים חדשים ומנופפת בסיסמת הפריפריה. מה זה פריפריה? שכונת התקווה זה פריפריה? ברור שהניסיונות של הפוליטיקאים לשנות קרי" טריונים נובעים בעצם מצורך פוליטי ולא מר" צון ליצור שוויון. היא אמורה לרצות את אוכ" לוסיות היעד שלה ולהגיד, אלה דפקו אתכם כל השנים, ועכשיו אני מתקנת".

אין פה משהו שצריך להיאבק עליו בת" חושבת דחיפות?

"יש כל מיני צורות להיאבק. ויש לי מחשבות רומנטיות. אני אומה אם רגב לא רוצה אותנו - לא צריך. שכל עולם התרבות ייצא לשביתה ל" נה. אני אמשיך לעשות פסלים, אבל לא אעשה תערוכות. או לא יהיו קונצרטים בארץ, ולא יהיו תערוכות, ולא יהיה תיאטרון. ונראה אם החיים יהיו טובים או רעים. אנחנו צריכים להגיד, אם

אנחנו לא חשוכים, ולא קובעים, אז נראה מה היא תביא. יכול להיות שמה שהיא תביא יהיה מר" תק. אבל אני לא מכיר אמן אחד טוב ומשמעותי ומאתגר שמשרת את השלטון, או שהאמנות שלו היא שבעת רצון. אמנות מדרך הטבע היא ביקור" רתית, מאתגרת, מתריסה, מערערת את המוס" כמות. בתקופתו של סטאלין היו אמנים כאלה, שהיללו את המנהיג ואת צורכי שלטונו".

עד כמה אני רלוונטי?

התחושה שההגמוניה היא כבר לא בית מוגן כל כך, והמודעות לשאלות שמעלה הזמן החר" לף - התבגרות, יחסים בין שוליים למרכז - מא" פיינות גם את חוויית ההוראה של רנצה, בייחוד במקום כמו החוג לאמנות באוניברסיטת חיפה, שמרבית הסטודנטים בו הן סטודנטיות ערביות. סטודנטיות שלמדו אצלו מספרות על מורה כרי" זמטי, מלא חיים ובעל להט מידבק, כזה שנותן הרבה חופש ללכת לאיבוד וליצור אמנות פרר" עה. אבל יש שמציינים גם את אולת ידו של החוג לאמנות, שבראשו עומד רנצה, בכל הקשור לטי" פול סבציפי בסטודנטיות הערביות, מבעיות שפה ועד בעיות אישיות שעולות בזמן הלימודים ונר" בעות מהבדלים תרבותיים וחברתיים.

רנצה עצמו מודה שהמפגש בינו, גבר יהודי ממוצא אירופי, לבין הסטודנטיות שרוכנ ערביות מכיל הרבה הבדלים תרבותיים, ושהוא מתחבט בשאלה איזה סוג של דיאלוג פדגוגי אמנותי הוא יכול וצריך לנהל איתן. "אני חייב להודות שא" ני מרגיש לא נוח ואני לא יודע עד כמה אני מנ" סה 'לתרבות' ו'לביית' אותן, או באמת הולך על כסיס התרבות והחינוך שהן קיבלו", הוא אומה "מה לעשות, נולדתי ברומניה, לא במקום אחר והתחנכתי על ברכי תרבות מערבית, זה מה שא" ני יודע וזה מה שאני מעדיף".

אז מה אתה עושה כדי לא לרמוס אותן?

רנצה: "היום רגב מנסה לקבוע קריטריונים חדשים ומנופפת בסיסמת הפריפריה. היא אמורה לרצות את אוכלוסיית היעד שלה ולהגיד, אלה דפקו אתכם כל השנים, ועכשיו אני מתקנת"

החוג לאמנות באוניברסיטת חיפה. בין עמדה פטרונית להסתכלות אקוויט צילום: בית הספר לאמנויות

עם אביו מאיר בילדותו. כבר אין את מי לרצות צילום: מתוך האלבום המשפחתי

"אני עושה מאמצים לקדם אנשים על כסיס היכולות והכישורים שלהם והעודפות התרכו" תיות שלהם, במקום של הבנה וסובלנות. זה לא שנוצר איזה ויכוח נוקב בין שטוקהאוזן לפריד אל אטרש. הבנות שבאות לשם הן מאוד צעירות ובעיקר מביעות את מה שמפריע להן בתא המ" שפחתי ובחברה שלהן. יש לא מעט דברים כא" לה והם באים לידי ביטוי בעבודות שלהן. אני מנסה להשפיע עליהן, לא להעלים להן את הע" בדות, אלא לייצר מתוך הבעיות האלה יצירות אמנות מאתגרות, אוניברסליות, מתקשרות. זה נכון, אני נקרע בין עמדה פטרונית לבין הסתכ" לות אקוויטית על היצירות שלהן. זה לא פשוט, אבל לפחות אני מודע לזה".

אתה לא מרגיש חלק ממייעוט נכחד, כמי שעוסק בתרבות מערבית, היום בישראל?

"המלה 'נכחד' לא נמצאת בכלל במחשבות שלי. סביר להניח שאני מיעוט, אבל אני אפי" לו לא נאבק על ההגמוניה של המיעוט הזה. כמו במקרה של סל תרבות. אם לא ירצו אותי בווע" דה - אני אלך. לא חסר לי מה לעשות. גם בעבר דה שלי, אני מאוד רוצה לעשות עבודות שכו" לם יאהבו, אבל אני לא אעשה שום דבר בשביל זה. אני אמשיך לעשות את מה שאני מאמין בו, בתקווה שזה יצליח לי".

מצד שני, המפגש עם הסטודנטיות מעורר אצ" לו שאלות לגבי מקומה של האמנות שלו כיום. "אחד הדברים שמטרידים אותי זה עד כמה אני עוד רלוונטי. לא פשוט לחשוב על הדברים האלה. לא קל להזדקן בכבוד, או להפסיק להיות אמן צעיר. אני משתדל להיות נאמן לעצמי. אני חר" שב שבאמנות המקומית יש לי סוג מסוים של השפעה. אבל בעבר ההשפעה של העבודות שלי היתה גדולה יותר".

מה דעתך על היצירה של האמנים הצעיריים היום?

"הצעירים שעוסקים באמנות נהפכו ליותר פרגמטיים. אני מדבר בהכללות גסות, אבל האמ" נות שלהם לא באמת מעניינת ולא באמת מקו" רית. יותר ויותר אתה רואה דברים שכבר ראית. כולם נורא ממהרים להצליח, ושוכחים איזשהו מרכיב שקשור בתהליך. יש פחות סבלנות למ" שהו שמבשיל עם הזמן. ישר רוצים להציג כמומה. אני קורא להם 'אמנים מגניבים'. לכן אני חושב

שאמנים צעירים נשרפים נורא מהר. יש לא מעט אמנים שהבליחו לרגע ונעלמו. וזה טרגי בעיני. אני חושב שהלך לאיבוד משהו שקשור בעומק ובאורך הרוח של דברים, של תהליך התפתחו" ת. אני חושב הרבה על המעמד של עבודת הכ" פיים באמנות. בחינוך, נכון לחשוב גם על המ" עמד האנלוגי שיש ליצירת אמנות, לא רק על המעמד הדיגיטלי שלה. האמנים המגניבים הם לא שם. אין להם זמן לעבוד".

על עצמו הוא מעיד שהוא אוהב מאוד את עבודת הכפיים, בונה לשלושת ילדיו את כל הרהיטים שהם צריכים והוא יכול, ומוכן גם לעשות עבודות בהזמנה, בלי להתבייש. אחד מהאספנים החביבים עליו למשל, ביקש ממנו לאחרונה ליצור לו מובייל לפינה מסוימת בביתו. רנצה נענה בלי היסוס. "עשיתי את המובייל הכי טוב שיכולתי, וזה מקסים שם, והוא שמח ואני שמח. ולרגע לא הרגשתי שאני מוזיף. ואני לא חושב שריציתי מישוהו או התחנפתי למישוהו. אם הייתי נולד ברנסנס הייתי מאוד שמח לקבל הזמנות מהכנסייה ולצייר קפלות או ויטראזים. אני אשמח לעשות עבודות שיתאימו לוויילון ול" ספה בסלון. לא מפחיד אותי להתאים גרביים לעניבות".

ואיך זה מתיישב עם מה שאמרת על האמ" נים המגניבים שעושים קריירה?

"אני חושב שעברתי כבר מספיק דרך בשביל להרשות לעצמי לחשוב ככה. אני מדבר על העי" תוי, לא על העיקרון. בגיל 25 לא הייתי מרשה לעצמי לחשוב ככה. כי אז הייתי אמן כמו שצ" ריה, ביקורת, זועם ועקרוני".

ההתרחקות של רנצה מחוויות הילדות וההגי" רה, אולי ההיטמעות בחברה הישראלית וההצל" חה המקצועית שמשטטשות את תחושת הזרות, ומותם של הוריו, הובילו גם לשינוי בעבודות שלו. מעיסוק בחומרים נוסטלגיים וסנטימנט" ליים, או סיפוריים כמו שהוא מגדיר את זה, הוא עבר בשנים האחרונות לעבודות פורמליסטיות יותר, שמתרכזות בצורה, בצבע ובקומפוזיציה. צלמונה מזהה את השינוי. "אני חושב שקשה לע" שות כל הזמן אותו דבר. היום הנושא של רדי מייד, הצד המלוכלך של החפצים והצד הפראי יותר, האל"ביתי, שקעו אצלו. הוא מתעסק בהמצאה של צורות יותר מאשר בשימוש בדברים קיימים. זה שינוי רציני מאוד. היום יש הרבה יותר לכן בע" בודות שלו, וזה עניין שמציין שינוי תפישתי או רגשי כלפי העבודות. אבל הוא לא מפסיק לח" קור את העולם הוויזואלי. אני חושב גם שהניסיון הרב שלו מאפשר לו לבזבז פחות זמן על ההתפ" תלויות שמסכיב ליצירה".

השינוי הזה בעבודתו, בכל אופן, בא לי" די ביטוי בתערוכה הנוכחית בגלריה גורדון, שאצר אותה אמן יריב ותינעל ב-12 במארס. "אמון רצה להציג פרספקטיבה רחבה של עבר" דות", אומר רנצה על התערוכה המכילה עבר" דות משנות השבעים ועד היום ומוגדרת על ידו כמיני רטרופקטיבה. "בחלל העליון יש עבר" דות שאני בחרתי, ומבחינתי הן העבודות האק" טואליות, החדשות. כשאבא שלי מת, חשבתי שאין לי המון סיבות לעשות אמנות, כי אין לי כבר את מי לרצות ועם מי להתווכח. ואז פתאום התחילו לעניין אותי הדברים הפורמ" ליסטיים, וזה מאוד מתחבר למה שהוא עשה, כי הוא צייר ציורים מופשטים שהיו התחשב" נות עם חוסר האמונה שלו במופשט. אני מאוד אוהב להשתנות. הרבה פעמים אני צוחק ביני לבין עצמי ואומר שאין לי סגנון." □